

AKTUÁLIS ÜGYEK.

III.

Jelenlegi egyházpolitikánk irányelvei és teendőink.

A politika — Kautz szerint — az államszervezés és kormányzás tudománya. Concha szerint pedig: azon módosulások törvényeinek tana, amelyeket az élet különböző változásai bölcselmi, erkölcsi, jogi, gazdasági tényezőink egymásra hatása szül. Az egyházpolitika pedig: az állam és az egyház közötti viszony szabályozásának tudománya, s jelenti: 1. a célszerű szabályozásra vonatkozó tudományos elveket, 2. az eljárást, melyet a tényleges szabályozás követ. A célszerű szabályozásra vonatkozó tudományos elvek alatt értjük azon elméleteket, melyek az egyház és állam egymástól való függetlensége, avagy az államnak az egyház életébe való beavatkozásának mértéke felett vitáznak. Viszont az *eljárás* kettős vonatkozású és pedig: tartalmazza azt a tudományt: a) hogy a törvényhozás a célszerű szabályozásra vonatkozó tudományos elveket miként mérlegeli és öni rendelkező tételes törvény alakba, b) az *eljárást*, mellyel a tételes törvények a gyakorlati életben alkalmazást nyernek. A mérlegelést és a törvény alakba öntést az állami törvényhozás, az alkalmazást a közigazgatás, a mindenkori miniszterium gyakorolja.

Jelen ériekezésnek nem célja az egyház és állam közötti jogviszony célszerű szabályozásának tudományos elveit ismertetni, azok helyes és praktikus volta vagy fogyatékosága felett véleményt nyilvánítani, hanem célja csupán az *eljárás*, s annak egyházunkra vonatkozó hatásának ismertetése. s az ezekből előtörő kívánalmak és követelmények kidomborítása.

Az a fontosság, melyet az egyház az állam egész kultur életére gyakorol, az a befolyás, mellyel az egyház közegei az állami életre biznak, az állam és az egyház közötti viszony helyes szabályozását, úgy a törvényhozás, mint a közigazgatás terén, a politika egyik kiváló feladatává teszik. E politika helyes megoldása szempontjából vizsgáljuk meg az adott helyzetet, s állapítsuk meg azokat az irányítást, melyek szerint cselekednünk célirányos, helyes, vagyis minő legyen a mi jövőbeli egyházpolitikánk?

Egyházpolitikai szempontból az államunk és egyházunk közötti jogviszony szabályozására vonatkozó tudományos elvek már kodifikálva vannak azokban a tételes törvényekben, melyeket dr. Borbély István a „Keresztény Magvető” folyó évi 1-ső számában „A Magyar Unitárius egyház alkotmánya az államhatalommal való viszonyában” című tanulmányában szerencsés módon

és kiváló szakértelemmel felsorolt. Azokat ezuttal ismertetni felesleges, legfennebb szemelvényeket emelünk ki.

Kiváló jelentőségű alaptörvény az 1848 évi XX. tc., mely az unitárius vallás *bevett* vallási voltát, a bevett vallások közötti tőkéletes egyenlőséget és viszonyosságot is megállapította, de törvénybe iktatta azon állami kötelezettséget is, hogy a bevett vallások egyházi és iskolai szükségletei közálladalmi költségek által fedeztessenek s az ezek által lenntartott iskolákba járhatós valláskülönbőség nélkül kölcsönösen mindenkinek megengedtetik.

A vallások viszonyosságát több vonalon szabályozza az 1868 évi I., III. tc., mely a vallás változtatás szabadságát, ennek eljárási módját, csakis a saját ünneptartási kötelezettséget, s a különböző vallásfelekezetek hívői által lakott város és községekben a házipénztár terhére való segélyezést, a gyülekezet alakítás, átváltoztatás autonóm jogokat iktatta törvénybe; az iskola fenntartási jogot az 1868 évi XXXVIII. tc., az 1883 évi XXX tc. stb. biztosította. Az egyház és iskolai szükségleteknek a közálladalmi költségek terhére való utalványozását az 1898 évi XV. tc. vezette be.

Mindezek a tételes törvények hosszú történelmi fejlődés eredményei, melyekre dr. Borbély is fennebb idézett tanulmányára mutatott, dióhéjban ismertetett, de melyeket dr. Tóth György „Az Unitárius Egyház rendszabályai” című műve III. kötetében (1626—1900-ig) szakavatottan tárt elénk.

Egyházpolitikai szempontból, tehát az államhatalommal szembeni jogviszonyunk törvények útján rendezve volt, s e törvényes rendelkezésnek megfelelőleg a gyakorlati megoldás is kölcsönös megelégedésre gyakoroltatott.

Új helyzetünkben a román államhatalom e törvényeket átvette, hatályosságukat nemcsak tételes törvénnyel biztosította, hanem a trianoni békeszerződés becikkelyezésével alap törvénynek minősítette, nemzetközi ellenőrzés alá helyezte, s elismerte, hogy azokat egyoldaluan megváltoztatni nem jogosult, s hogy e törvényekben vállalt kötelezett égei megszegése a Népliga tanácsa, s végelemzésben az Állandó Nemzetközi Biróság ítékezése elé tartozik. E becikkelyezett alaptörvénnyel az államhatalom elismerte a tőkéletes vallásszabadságot (2. cikk); — a törvény előtti egyenlőséget, szabad nyelvhasználatot egyházi szertartásban, — bíróságok előtt és társadalomban (8 cikk). Iskolák és nevelőintézeteknek nyelvünk használata és vallásunk szabad gyakorlata melletti felállási és fenntartási jogát, (9 cikk.) biztosítja a vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó jelentékenyebb számban együtt élő állampolgárokat, hogy a költségvetésekbe felvett „nevelési, vallási vagy jótékony célú összegekből” megfelelő részt kapnak (10 cikk), sőt a székely községeknek iskolai és vallási ügyekben helyi önkormányzatot is biztosított az állam felügyelete alatt (12 cikk).

E történelmi alapon kifejlődött, élő, tételes törvények szabályozzák vallásunk államjogi helyzetét, s új helyzetünkben e törvények fenntartása, azok megőrzése és gyakorlati érvényesítése kell, hogy cselekményeink és törekvéseink egyedüli irányítója legyen.

A második főkérdés az *eljárás*, t. i. hogy a kormányzó

hatalom a tételes törvény rendelkezését mikép valósítja meg a gyakorlati életben? Bizony itt szomorú kép tárul elénk új államjogi helyzetünkben. Sérelem és sérelem — minden vonalon. Melfőzzük és csak az átmeneti idő terhére írjuk azokat, melyek a válás szabad gyakorlatát más felekezetek ünnepeinek megtartásával, isteni tiszteleteknek büntetés terhe mellett tartása kényszerével zavarták a vallásszabadságot, de ha végig lapozzuk legutóbbi főtanácsunk jegyzőkönyvét, igazságérzetünk és törvénytiszteletünk ürrő fájdmával és segílyt kutató töprengésével olvassuk törvényben biztosított jogaink, önkormányzatunk szünetnélküli támadását, lábbal iprását és confiscalását; mely sérelmek újabb és újabb keserves megpróbáltatások elé állítják egyházunk ősi autonómiája védelmében fajunk és kulturánk jövőjéért aggódó lelkünket.

Nem kívánunk foglalkozni az E. K. T. jelentésében felsorolt tisztviselőinket és alkalmazottainkat ért személyi sérelmekkel sem, de ki kell emelnünk a tárgyiakat és pedig 1. az államkormányhoz intézett felterjesztéseinkben egyházi nyelvünk használata eltiltatott, sőt felterjesztéseink dacára sem annak hasábos használatára engedélyt, sem az állam nyelvének elsajátítására szükséges időhaladékat nem kapunk. 2. Hatósági hivatalos helyiségbe hivatalosan behívtak olyan híveink, kik idő tolytán meggyőződésből más hífelekezet kebeléből egyházunk hívei közé tértek s haragos, dorgáló, sőt fenyegető szavakkal utasítottak a régi egyház kebelébe visszatérésre és a visszatérés es erőszakos áttérítési kísérletek ellen felemelt tiltakozó es panaszoló feljelentésünk elintézetlen s sérelmünk orvoslálan maradt; 3. felekezeti iskolai helyiségeinket, melyek egyházközsegeink kizárólagos tulajdonai, felszereléseikkel, tanítói lakásokkal együtt állami iskola beállítás céljára minden elfogadható jogcím nélkül, az erősebb jogán elvették, tiltakozásunk, kérelmezésünk dacára ma is birtoklásukban tartják; 4. politikai hatóságok, állami tisztviselők beleavatkoznak felekezeti iskoláink ügyeibe, s a szülőket illegitim fenyegetésekkel (pl. hadiözvegyeknél a hadisegély elvonásával) kényszerítik arra, hogy gyermekeiket felekezeti iskolából kivegyék es állami iskolába irassák be; ily eljárás elleni tiltakozásunk es panaszunk dacára egyetlen jogorvoslatot nem kapunk; 5. felekezeti iskoláink dologi es személyi szükségleteink fedezésére törvényileg biztosított államsegély állandó szorgalmazásaink dacára nem folyósított; 6. az állami terhet képező koronajáradékaink es hadikölcsönkötvényeink kamatjövödelme nem utalványoztatott, s ha ezek nemzetközi elszámolás tárgyát képeznek is, nem előlegezték; 7. viszont a nem királyi javadalmazásból származó, hanem nagy alapítóiink által kegyes es főleg tanügyi célokra dományozott földbirtokainkat az Agrár földreform címen ijesztően csekély kényszerbér összegért es megváltási árért előbb kényszerbérlet alá vonták, s most már kényszerkiadjátítják; s így az allampolgárok hitéletének es erkölcsi fejlődésének erős várát, a becsületességet, kötelességtudást, tisztességet, igazságosságot es szeretetet tanító s hirdető egyházat, az elsorvadás zsákmányául dobják oda; 8. több évszázados, törvény által biztosított egyházi önkormányzatunk állandó tárgya a támadásoknak, a kormányhatalom itt: az egyházkörök legkevesebb 20 egyház-

községet tartalmazó, új beosztását igényeli; amott a bizonyos lélekszámon alóli egyházközségektől a lelkeszi kongrua elvonását terveli; tovább: törekszik intézményeinkhez tanárokat, tisztviselőket kinevezni; azután: egy alkalmazottunk elleni fegyelmi eljárásunk iratait igyekszik felülvizsgálni, ma: a tisztviselőink javára utalt segélyezesnek nem személyre de az egyetemes egyház nyugtájára utalását kérő folyamodásunkat dobják félre, holnapra már a más felekezettieknek iskolánkba járását és tanítását tervelik eltüntetni.

Szomoruan állapíthatjuk meg, hogy a hány nap — annyi sérelem; és sajnálattal emlékezünk annak a sok munkaerőnek a védekezéssel való felemésztésére, melyek egyházunk kiépítésére és államunk consolidásának munkálására voltak hivatottak.

Nem kell bizonyítanunk, hogy összes sérelmeink az előbocsátott és egyházipolitikai helyzetünket szabályozó tételes törvényekkel mereven ellentétesek; s így nem a törvényben, hanem a törvény alkalmazásában, helyesebben nem alkalmazásában van a hiba.

Meg kell állapítanunk azt is, hogy rendszeresen ismétlődő és fokozatosan erősödő támadás az osztályrészünk s így annak okozója nem a tévedés, nem is a törvény nem tudása, hanem annak fel nem ismerése, hogy az egyház isteni rendeltetésű intézmény, mely a hit, az igazság, az erkölcs, a szeretet állandó ültetésével legeredményesebb munkája a társadalmi egyetértés és együttműködésnek; s így legértékesebb támasza az állam biztonságának.

Ha mai helyzetünkben a helyes törvényrendeletek ellentéte végrehajtása után szenvedett sérelmeink orvoslását hasztalan szorgalmazzuk; ha a haladó idővel fokozatosan növekedő terheink súlya alatt már görnyedezünk; előtérbe tolul a kérdés: mi a teendőnk? minő legyen egyházipolitikánk további útja?

Nézetünk szerint a kérdésnek kettős vonatkozása van, t. i. a kormányhatalom és önmagunk irányában. Mindkét vonatkozásban utirányunk tiszta és egyenes.

A kormányhatalom törvényellenes rendelkezéseivel szemben továbbra is ki kell merítenünk a folyamodások, jogorvoslatok minden törvényes eszközét. Szemünk előtt kell, hogy lebegjen, hogy törvényes alapon állunk, hogy nem szivességeket, kegyeket igényelünk, de törvényes jogainkat szorgalmazzuk. Meggyőződésé kell hogy érleljük, hogy igazságunknak előbb vagy utóbb, de érvényesülnie kell. Hinnünk kell, biznünk kell abban, hogy az államhatalom kezelői végül is jobb meggyőződésre jutnak; átlátják, hogy egyházunk az államhatalomnak nem ellensége, hanem elsőrangú építő munkása; s hogy az egyház nem állam akar lenni az államban, hanem önfenntartása és munkaerejének kifejtése végett igényelnie, kérnie, követelnie kell mindazon anyagi erőforrásokat, melyeket egy egészséges organismus a tetterős munkával nem nélkülözhet, és mindazt az önkormányzatot és szabadságot, melyet az államhatalom szempontjából is értékes egyház etikai célja jogosan és érdemesen megkövetelhet.

Bizalmunk és reményünk annál jogosultabb, mert ezeket

nemcsak mi, a számbelileg kicsinyek, elszigetelten, hanem Erdély-részünk összes egyházai nemzetiségi különbség nélkül szorgalmazzák.

Addig is azonban az idő folyását, az események torlódását tétlenül nem nézhetjük és itt következik a kérdésnek önmagunkra vonatkozása.

Nézetünk szerint nemcsak egyházunk vezetősége, hanem egyházunk egyeteme kell, hogy tisztán lássa a helyzetet; nemcsak egyházi vezetőségünk kell hogy védekezzék és cselekedjen, hanem közössé kell tennünk hiveink összeségével a védekezést és tevékenységet.

A magunk részéről mindent el kell követnünk, mindent meg kell tennünk, hogy az átmenet nehézségeit megosszuk, felosszuk és elviselhetővé tegyük. Miatán pedig a fizikai lét a legtűrhetőlenebb és halaszthatatlanabb, nemcsak a felesleges, de a *nélkülözhető* erkölcsi és anyagi erőnket kell támadott egyházunk és leginkább szenvedő alkalmazottaink segítségére vinnünk. Midőn ezek igényeit a jobb jövő reményében a létfenntartás minimumára korlátozni kérjük, akkor e minimumot nyújtanunk is kell. Ha önként nem adják, követelnünk kell. Ha az önkéntes adomány nem elegendő, nem szabad visszariadnunk az egyházi rovatat kivételétől sem. $70,000 \times 10 \text{ lei} = 700,000 \text{ lei}$. Az erős fizetést 10—100 gvengeért is.

Nehéz idők szülnék nagy eseményeket. Az a két mű, — melyre már hivatkoztunk — előnk tárja a küzdelmes szenvedésteli, de sikeresen küzdő s jövőt biztosító eredményü *unitárius multat*. Olvassuk az írásokat, tanuljunk és — cselekedjünk.

„Segíts magadon és Isten is megsegít“ hírdeii a közmondás, — s tudjuk, hogy az a csepp vér, melyet az élő organismus maga termel, többet ér, mint egy kupa annál, a mit mesterségesen az orvosok abba befecskendeznek.

Mi erősek kell, hogy legyünk, ha élni akarunk, mert sziklaalapon áll biztosan a ház; megerősödött faágon terem a gyümölcs, s biztos talajba hintett mag termeli a búzát. Mi pedig élni akarunk.

Dr. Ferenczy Géza.

IV.

Egyházi beszédeink újabb irányáról.

Egyházi beszédiródmunk az újabb időben egy egészen új irányban való haladásnak és fejlődésnek félreismerhetetlen bélyegét hordozza magán, amint ezt a közelebről napvilágot látott beszédek élénken mutatják. Örömmel állapítjuk meg, hogy nem minden beszéd követi ezt az irányt. Mi nem vagyunk barátai ennek az új irányban való haladásnak és fejlődésnek. Nem pedig azért, mert az egyházi beszéd építő, nemesítő, vallásos életet tápláló, erkölcsöt szelidítő, hitet erősítő célját nem, vagy épen csak elenyésző csekély mértékben szolgálja. Ennek okát abban találjuk meg, hogy minden

áron újszerűt s ami még főbb, nagyokat mondanak. Ezért oly csekély az értékük. Hiányzik belőlük a bibliai mély vallásos érzés, termékenyítő s épen ezért vonzó és értelmet s szívet egyaránt lebilincselő hasonlat, melyek pedig nemcsak színt, hanem tartalmat és benső becset adnak az egyházi beszédnek. Foglalkoznak ugyan a természettel is, — sőt talán nagyon is foglalkoznak — mert beszélnek a hímes rétről, fák lombjairól, csergedező patakokról, madár dalról, szép kilátásról, enyelgő szellőről, játszi napsugárról szinte a keresettségig megválogatott szavakban, meggondolása nélkül annak, hogy minden törekvésük dacára is benső hangulatot nem tudnak felkelteni és ébrentartani, lelki világuk nem mozdul meg s a hallgatóság lelkében visszhangra nem talál. Nem, mert csak csirált virágok ezek, melyeken a szín megvan ugyan, de amelyekre nem nyomták rá az életnek lehelletét.

Valahol azt olvastam, hogy a művészetben nem az a mester, akinek sok festéke van, hanem az, aki a kellő színt, a kellő helyen tudja alkalmazni, az a művész, aki kevés, de igaz színnel soka, mindent ki tud fejezni, amit kifejezni kell, hogy a hatás a maga vonzó szépségében és erőteljességében kibontakozzék. Aki nem így fest, az mázoló. Aki bármily ragyogó szavakkal egyházi beszédet ír, de az e köcsi színt, a vallásos tartalmat nem domborítja ki, arra igazán ráillik a példabeszéd: „nem mind arany, ami fénylik”.

Az egyházi beszéd célja szerintem abban áll, hogy építsen, vagyis maradandó nyomot hagyjon a hallgató közönség lelki életében, hogy a vallásos és erkölcsös életet folytonosan ébrentartsa, a hitet növelje és erősítse, a szeretetet a szívekben dobogtassa, alázatosságra tanítson, könyörületre indítson, részvételre gerjeszen, áldozó erények gyakorlására serkentsen, bölcs mérsékletre oktasson, a szűkségben és inségben vigasztaljon, szóval, hogy érzésben, gondolatban és cselekedetekben megneveltsen.

Őszintén megvallom, hogy ez újabb irányban haladó beszédekben ezt a célt nem látom.

Egyik ily irányú beszéd mondatai, amelyek kérdő alakúak, oly érthetetlenek, hogy ember legyen a talpán, aki azokra megtud felelni! A másik a terminus technikusokkal úgy dobálódzik, mintha a világ összes tudományát a hallgatók fejébe akarná tömni. Egyikben túlhajtott szocializmussal, a másikkban az agyondicsért materializmussal kell rágódní a gyülekezet tagjainak. Jöjjünk tisztába ezekkel a világtelfogásokkal, vagy ha úgy tetszik, világnézetekkel.

A szocializmusnak mi is barátai vagyunk, de nem annak a szocializmusnak, mely örökös harcban áll, — amint ezt sajnos tapasztaljuk — a fennálló társadalmi renddel, melynek e'eme a feltorgatás, a vallás gúnyolása, amely máról-holnapra a maga képére szeretné átfómálni az egész világot, hanem barátai vagyunk annak a békés szocializmusnak, amely az emberi szellem fokozatos fejlődésétől várja törekvéseinek, vagy jobban mondva, eszmeinek diadalát.

A materializmus tulajdonképen nem világnézet. Inkább nevezhetnők filozófiai nézetnek. Negatívója minden teológiai meggyőződésnek, így az Istennek, a léleknek. Ugyanis azt tanítja, ha semmi sincsen, csak az anyag, akkor külön Isten nem képzelhető.

A lélek megnyilatkozását az agyvelő működéséből eredőnek tartja; az agyvelő a lélek, a gondolat pedig az agyvelő váladéka. Az anyag mindöröktől fogva van, ami tehát van, az anyagi, ami történik az az anyag módosulása. Erkölcsi szempontból sem helyezkedhetünk a materializmus álláspontjára, mert ez annak, ami erkölcsi, még a fogalmát is tagadja. Minden cselekedet értékét attól teszi függővé, hogy mekkora hasznot és élvezet nyújt. Közélelünkben materializmusnak nevezzük azt a felfogást, mely teljesen az egoizmus szolgálatában áll, tehát kizárólag az öncélt törekszik megvalósítani. Rövidbe foglala így fest a materializmus. Lehetetlennek tartom, hogy egyházi beszédet, még ha modern szellemben van is szerkesztve, de emellett a materializmus elvei domborodnak ki benne, sikkerel, vagy haszonnal lehetne használni. Ezekkel oly nagymérvű hatást ér el a szónok, hogy a hallgató közönség többé nem kíváncsi ily lelki táplálékot elfogadni tőle — s otthon ül. Nekünk nem szabad soha egy pillanatra sem felednünk, hogy mi nem magunkért gyűjtjük a lelki eledelt, hanem hiveinkért, az ő táplálásukért. Ez eledelnek édesebbnek kell lenni a méznél, táplálóbbnak a tejnél! Az Isten igéjét ezekkel az új irányú beszédekkel edessé és táplálóvá nem lehet tenni. Ha a modern beszéd formájával, céljával vagy inteniójával nem vagyunk tisztában, ne erőszakoskodjunk, mert többet ártunk vele, mint amennyit használni akartunk. Átcsapunk a modernítésba, ami már nagy hiba. A modern beszéd és a modernítésba átment beszéd között az a különbség, ami a szabadság és szabadosság között. Az ily irányban vagy szellemben megírt beszédek csak ephemer hatásúak.

Szívesen elismerjük a jót, sőt kövejük is bárhonnán és bárkitől származzék is az, de már abban az irányban, amelyben ezek az újabb beszédek haladnak, mi nem mehetünk, mert az helytelen, sőt káros. A vallásnak akkor teszünk nagy szolgálatot, ha azt a maga igaz lényegében, igazi közvetlenségben hirdetjük és tanítjuk. Az embereket akkor nyerhetjük meg a vallásnak, ha lelki világukba beszédeink által fényt, melegséget és életet árasztunk és adunk. Evégett tanulmányozzuk a mi veterán íróink egyházi beszédeit s azoknak hatása és irányítása alatt és mellett tapasztalni fogjuk, hogy munkásságunk építőbb igehirdetésünk öntudatosabb, tehát érthetőbb lesz s így a közerkölcsiség emelésére jótékony befolyást gyakorlunk.

Termelő és értékes építő munkát csak is ebben az irányban végezhetünk az egyházi élet mezején.

KOVÁCS IMRE.

V.

A Teologia Akadémia reformja.

Nem új javaslattal kívánunk előhozakodni, midőn a Teol. Akadémia reformjáról szólnak. Abban a kellemes helyzetben vagyunk ugyanis, hogy a reformjavaslat munkálatai már a befejezéshez közelednek s az előkészítéssel megbízott teol. akad. tanár volt

szíves megengedni, hogy beletekinthessünk az új javaslatokba. Erről akarok pár sorban beszélni.

Már előre örömmel jelezzük, hogy a készülő javaslat sok új és értékes gondolatot vet fel, amelyek — úgy gondoljuk — visszhangra is fognak találni. Ezek között mindjárt első helyen említendő a „tanulmányi és internátusi felügyelői“ tisztség beállítására vonatkozó pont. Az illető egy teol. tanár volna, akit a dékán segítségével az igazgatóság évről-évre választ. Feladata: az ifjúsággal való közvetlen, hogy úgy mondjuk, intenzívebb érintkezés s a hallgatók szellemi, erkölcsi, társadalmi s mindennemű élet megnyitvánulásának gondos figyelése és irányítása. A gondolat, kétségkívül igen helyes s helyesen betöltve nagy befolyással leend teológusaink nevelésére.

A javaslat azon fejezetéből, mely a „Tanári testületről“ szól megtudjuk, hogy lehetnek rendes, rendkívüli, helyettes, magán és óraadó tanárok. A rendes tanárság fogalmával tisztában vagyunk. Nem egészen világos azonban a most először felmerülő rendkívüli tanárság intézménye. A javaslat így hangzik: „rendkívüli tanárok azok, akiket ilyenekül a rendes tanárokkal egyenlő képesség mellett, az akadémia igazgatóságának javaslatára az E. K. T. előterjesztésére az E. Főtanács meghatározott időre is, de megállapított határidőn belüli fe'mondással meghív vagy megválaszt a véglegesen nem rendszeresített tanszékre, vagy olyan tárgyak előadására, amelyek, ha nem feltétlenül szükségesek is de kívánatosak.“ Értjük, hogy a javaslat mit akar, de nem tartjuk kivihetőnek. A rendkívüli tanárságnak is csak akkor van értelme, ha rendszeres, vagyis olyan, amely után eo ipso a r. tanárság következik. A magántanárokról, előadókról stb. ezuttal nem szólnunk. Örömmel jegyezzük meg azonban, hogy a tanszékek betöltésénél a javaslat olyan intézkedéseket kíván életbeléptetni, melyek nálunk eddig ismeretlenek voltak s amelyek garanciát nyújtanak arra, hogy a tanszéket a legméltóbb jelölt nyeri el. A tanszékek betöltése pályázat által, a dékán minősítő kimutatása s ennek alapján az igazgatóság jelölése útján kerül az E. K. T. elé. Az E. K. T. elfogadja, vagy módosítja a javaslatot s az igazgatóság javaslatával együtt a Főtanács elé terjeszti. Erre csak az a megjegyzésünk, hogy kívánatos volna, ha a dékáni előterjesztés után, mely inkább a pályázatok formai követelményeit tartja szem előtt, az igazgatóság a tanári kar egyik tagjától, kinek szakképzettsége az illető tanszék betöltésénél leginkább szóba jöhet, kérjen záros határidőn belül írásbeli javaslatot a pályázók tudományos munkásságát illetőleg s ennek alapján, illetve ez után döntsön a jelölések sorrendjére nézve. Természetes, hogy egy ilyen alapos referátumot az E. K. T. is el kell, hogy fogadjon, hacsak különös oka nem lenne annak megváltoztatására. Az Akadémia prestízse megkívánja, hogy javaslatát elfogadják.

A javaslat megapasztja a tantárgyak számát, ami mindenestre csak hasznára fog válni azoknak, amelyeket meghagy. Évvel eléri egyúttal azt is, hogy a mostani képtelen nagy heti óraszámot leszállítja alaposan, ami a hallgatók komoly tanulmányozását nagyban elősegíti. Különös gondot fordít a semináriumi képzés inten-

zivebbé tételére, ami az eddigi receptív és magoló jellegű oktatási rendszerrel szemben végre valahára az önmunkásság aktív kifejlesztését tűzi ki céljául.

Nem mulaszthatjuk el néhány megjegyzést tenni az ú. n. „kötelező mel.éktárgyakra.“ Ilyenek: 1. angolnyelv 2. románnyelv, 3. jogi ismeretek, 4. méhészet, kertészet, 5. egészségtan, 6. egyh. ének. orgona. Ezek közül az első három kötelezővé tétele egészen fölösleges. Angolul most már a gymn. ban is négy évig tanulnak, miért kínlódják vele tovább is, akinek nincs szüksége rá. Aki Angliába készül, az hallgassa tovább is. A románnyelv általános kötelező volta szintén csak átmenetileg érthető. Hiszen a gymnasiumban ma már nyolc osztályon keresztül tanulják a román nyelvet, úgy, hogy pár év múlva mindenki fog tudni románul, aki a középiskolai érettségi bizonyítványt megszerzi. Minek tehát még a teológián is tanítani? Végül ott van a jogi ismeretek c. kötelező tárgya. A rendes tan.árgyak között szerepel: 1. az egyetemes egyházjog, 2. unitárius egyházjog, 3. lelkési közigazgatási ügyvitel. Azt hiszem, hogy ez a három kollegium bőven elláthat mindenkit jogi ismeretekkel. Itt jegyezzük még meg, hogy a javaslat szerint a héber végre fakultatív lesz.

A „Keresztény Magvető“ mult számában megjelent „Bölcsészettanítása a Teol. Akadémián“ című cikkünk úgy látszik nem győzte meg a reformkészítő urakat arról, hogy a bölcsészet tanításának intenzívebbé tételéről is kellene valami módon gondoskodni. A rendes tanszékek között szerepel ugyan a bölcsészeti és neveléstudományi, de tudjuk, hogy az egyelőre csak pium desiderium. Viszont a javaslat mindössze heti 2 órát juttat a bölcséletnek. Nem hozakodom elő ismételtlen multkori érveimmel, csak azt jegyzem meg, hogy a bölcsészeti oktatás szükségének kiemelését a lelkész urak közül is többen helyeslik, amint ezt többen szóval s némelyek írásban is kifejezték. Ez utóbbiak közt említjük Árkosi Tamás afia levelét, aki lendületesen fejti ki a kérdésről való nézeteit. „Csak a filozofusok szellemi termékeinek alapos ismerete védhet meg minket“ — úgy mond — „az oly irányú hithűségtől, ami az orthodoxyában, vagy más szellemi koldusságban áll“. Hiányát érzi annak, hogy a maga idején nem részesült behatóbb filozófiai oktatásban. Hogy miért kíván a Tiszteendő afia okvetlen „optimista“ filozofust, azt nem egészen értjük, mert hiszen sem az optimismus sem a pessimizmus nem jogosít fel senkit különösebben arra, hogy magát filozofusnak nevezhesse. A filozofia tudományos világnézetet kíván adni, melyet nem lehet sokszor indokolatlan érzelmi kibillenésekre felépíteni.

Balázs teologus úrnak csak azt válaszoljuk, hogy világeért sem akartuk a filozofiával a heti óraszámot növelni.

Visszatérve a teol. reformjavaslatra, örvendetes újítást láunk abban, hogy kiterjeszti figyelmét a más pályára készülő főiskolai hallgatókra is, akiket az internátusi együttélésben a teologusokkal együtt kíván nevelni, hogy ők is érezzék azt az unitárius szellemet, mely nemcsak az egyházi, hanem a világi emberekben is eleven erővel kell, hogy éljen. A tanító- és kántorképzés is be

fog illeszkedni az új szervezetbe, ami nemcsak az unitarizmus, hanem a magyarság szempontjából is óriási fontosságú.

Végül a javaslat tervezi, hogy speciális kollegiumok tartására az akadémia igazgatósága felkérheti egyházunk mindazon kiváló tagjait, akik valamely tudományzakban kiváltak. Ez előadások a tágabb közönség által is látogathatók volnának s egyúttal theol. ijtuságunk világnézetének fejlesztésében és alapossá tételében is nagy jelentőségűek lennének.

Ilyenformán a theol. akadémia valóban az unitárius szellemi élet központja lenne. Egész kis egyetem. Adja Isten, hogy úgy legyen.

VARGA BÉLA.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A „*The Nation and the Atheneum*“ március 4-iki számában olvasható, hogy az angolok rájöttek arra, hogy a háború alatt senki sem törődött Tolstojnak Kereszténység és hazafiság (pátriótizmus) c. művével s az abban mondottakkal a háború mesterséges szítását illetőleg. Pedig még Tolstoj megmondta, hogy hazug, mesterséges módon lovalják a népeket kormányaik a háborúba s hogy a különböző szövetségek nem a barátság és jóakarát, hanem az érdekek szüleményei. (A prophet of the Lord.)

A *Hibbert Journal* 1921 októberi számában: „A kínai zarándok útja“ címen nagyon érdekes cikk jelent meg, mely szerint a Poklon és a Purgatoriumon átvezető eme zarándok útát olyan kínai írta, aki 67 évvel született Dante előtt s aki művében az emberi szellem fejlődését — amit Nyugaton a legújabb korban kezdtek fejtegetni — a leghatározottabban és érdekesebben tárgyalja.

Nemcsak irodalomtörténeti, hanem kultúrtörténeti szempontból is érdekes jelenség s figyelemre méltó tény. Ugyancsak e számban van Bishop Merzer tollából egy gyönyörű értekezés a zenéről és műsákról. A zene benne van a természet életében s az emberi élet löktetésében egyaránt s ez a harmonizáló hatalom, ami a gondok és bajok fölé képes emelni azt, aki képes befogadására, meghallására s megélésére.

A *Christian Life*-ből olvashatjuk, hogy Magyarország szétosztása által, (melynek lakossága úgy húszmillióról nyolcra olvadt) nemcsak az erdélyi unitáriusokat vesztette el, hanem sok más protestánst is. A kálvinistáknak most 2085-ből csak 1020; a lutheránusoknak pedig 913-ból 286 egyházközségük van meg; de még mindig a lakosság negyedrészet teszik ki.

Amerikában Illinois a vasárnap golft játszóknak számára olyan templomot létesített Chicago-hoz közel, ahol a golfjáték előtt vagy után drótnélküli telefon útján hallgathatják az illetők kedvenc szónokukat.

Lloyd George angol miniszterelnök a *Christian Life* (márc. 18.) szerint egy vasárnapi iskolán, hol a szőlőgazdálkodást tárgyalták, Luk. 20,14 el kapcsolatban megjegyezte: „A bolsevizmus szelleme szemelláthatólag nagyon régi“. Továbbá kifejtette azt is, hogy e példa a szocializmusnak hamis o'dalát élénken illusztrálja.

Hill Leonard szerint, aki a tuberkulózisról tárgyalt, a papság általában a legegészségesebb osztály. Szerinte az emberek agyonruházzák, agyonüzik magukat s kevés vitamint esznek. Mégis olyan kevesen mennek papi pályára ott, hogy Walesben is a nők ép olyan feltételek mellett lehetnek papok, mint a férfiak.

A *Britt* és külföldi Unitárius Társaság Redfern Lőrinc liverpooli lelkészt kérte meg, hogy az erdélyi unitáriusokat két más képviselőjével együtt a nyáron meglátogassa.